

IV. Література ХХ ст.

Тема 22. Володимир Винниченко (1880—1951)

В. Винниченко - видатний український прозаїк, драматург, художник, політичний діяч. Він є автором першого українського фантастичного роману «Сонячні машини», автором «малих форм», романів і драм. Почавши з реалізму, він згодом обирає імпресіоністичний стиль.

Основні твори: «Краса і сила», «Намисто», «Сонячна машина», «Записки кирпатого Мефістофеля», «Між двох сил», «Гріх», «Брехня», «Чорна Пантера і Білий Медвідь», «Великий молох», «Слово за тобою, Сталіне!», «Федько-халамидник», «Кумедія з Костем».

Теми та ідеї творів: дослідження людської особистості, утвердження людиною свого «я», випробування нею своїх внутрішніх сил, протистояння свідомості та інстинктам, честь і зрада, проблема стосунків між статями, пробудження національної свідомості.

... жоден український письменник першої третини ХХ століття не мав такої величезної слави, такої читацької популярності, такої кількості видань своїх творів, як Володимир Винниченко. (М. Жулинський)

«Момент» (1910)

(Із оповідань тюремної Шехерезади)

Новелу «Момент» фахівці назвали справжньою перлиною творчості Винниченка.

Жанр: імпресіоністична новела.

Новела - невеликий розповідний художній твір про незвичайну життєву подію

з несподіваним фіналом.

Імпресіонізм — це мистецтво передачі безпосередніх вражень.

Темою новели стала історія короткого кохання, що зародилося між молодим революціонером і панною в драматичній, ризикованій для життя ситуації.

Ідейний зміст твору: доведення того, що люди інколи бездумно втрачають миті щастя, підкорюючи свої вчинки суворим приписам моралі, а інколи, силкуючись затримати й продовжити його, гублять своє щастя назавжди.

Авторська ідея: усе, що природне, є прекрасним.

Основні риси новели «Момент»:

- сюжет динамічний і напружений;
- наявність імпресіоністичних засобів: колористика тексту концентрує сонячні барви, лісову зелень, небесну блакить; багатство зорових і слухових образів увиразнює пейзаж, творить тло, на якому розгортаються події в новелі;
- розповідь ведеться від першої особи.

Проблеми:

- любові і щастя людини;
- миті як вічності;
- філософії людського буття;
- життя і смерті;
- гармонії людини і природи;
- природності душевних і тілесних поривань

Ідейно-художній зміст, сюжетно-композиційні особливості.

«Із тюремних буднів Шехерезади» - такий підзаголовок новелі дав автор, і це не випадково. По-перше, Шехерезадою виявляється чоловік-оповідач, а не жінка, однак, аби зацікавити своїми тюремними оповідями, автор вдається до інтригування читача підзаголовком. По-друге, таким підзаголовком автор натякає на близькість свого твору до казки. Адже новела справді нагадує жанрову модель чарівної казки, сюжет якої побудований на міфологічному мотиві перетинання межі.

Поділ на елементи сюжету новели «Момент» досить умовний, тому що не вкладається в традиційні рамки.

У в'язниці один чоловік, якого, очевидно, через уміння розказувати різні історії охрестили Шехерезадою (герой-оповідач не має імені тому, що автор хотів зосередитися на його почуттях і переживаннях, а не на самій його особі), розповів про свій вдалий перехід через кордон із панною Мусею, яка, мабуть, була пов'язана з революціонерами, бо її шукала поліція. Цю молоду красиву панну він уперше побачив уже на прикордонні. Так склалося, що їм разом довелося долати повний небезпек шлях через кордон. Хоча молоді люди відразу закохалися, вони деякий час стримували свої почуття, не могли віддатися кохання, адже над людиною тяжіють моральні приписи. Уже подолавши небезпечний кордон, молоді люди, що так любили життя, пізнали момент щастя. «Це було торжество двох великих кузьок; це був вихор життя, який замітає все сміття - «не треба», «не можна»; це було щастя крові, мозку, кісток; це було найвище щастя народження, народження не з сліпими, а з одвертими, видющими очима душі». Але далі їхні дороги розходяться, бо Муся переконана: «Щастя - момент. Далі вже буденщина, пошлість. ...Саме найбільше щастя буде мізерним у порівнянні з цим. Значить, зовсім не буде...»

Оповідач погодився з нею, хоч він і не знав «хто вона, де вона», але її образ він носив у душі. Адже щастя, за Винниченком, - це «свободна воля», воля від тягара, й обов'язку, що є наслідком тривалих стосунків. Справжнє щастя - у миттєвому захваті.

Стислий переказ твору

«Момент» (Із оповідань тюремної Шехерезади)

Було це навесні. Герой-оповідач їхав зі своїм другом-контрабандистом до кордону. Йому треба було обов'язково перейти кордон, ні дожидаючи ночі. Семен, людина серйозна, сказав, що це неможливо, можуть убити. Оповідач наполягав. Тоді Семен сердито сказав йому, щоб той ліг на дно воза, й прикрив рядном. Привіз до якоїсь повітки. Коли оповідач зайшов, то був вражений несподіванкою. Там уже сиділа на соломі гарна панна. Вона засміялася і запросила його сідати.

Зайшов Семен і сказав, що треба тікати вже зараз, бо до нього йдуть з обшуком — стражники розшукують якусь панночку. Їм дали сільський одяг і спрямували до лісу, де був кордон. Панна попросила в оповідача револьвер, і коли той поцікавився, чи вміє вона стріляти, відповіла, що убити себе зуміє.

Йшли полем, відпочивали, дивилися один на одного. Ховалися в житі, як проїжджала підвода. Він запитав, як її звати, вона ж сказала, що не хоче говорити й не хоче знати, як звуть його. Потім раптом попросила, щоб супутник, коли раптом її вб'ють, а він залишиться живий, написав за адресою, яку вона кілька разів повторила, таке: «Мусю вбито на кордоні. Вмерла так, як вмирають ті, що люблять життя».

Жито скінчилося. Почався ліс. Вони перебиралися від дерева до дерева то повзучи, то перебігаючи. Сідали відпочивати, дивилися, як у природі все живе, рухається, кохає.

Йому так хотілося пригорнути її до себе, але вона відсторонилася. Тільки спитала, чи буде згадувати, як її уб'ють. Він сказав, що її не вб'ють, і сам у це повірив.

Нарешті прийшли до лощини, побачили прикордонні стовпи. Серце застукало швидше. Муся, «з висмикнутим волоссям, з великими палаючими очима, з міцно стиснутими устами, зігнута... здавалася якимсь дивним, прекрасним звіром, сильним, напруженим, диким».

Оповідач сказав, що вони кинуться через межу разом, не озираючись на крики й постріли. Побігли. Почулися вибухи, гуки. Летіли, аж вітер у вухах. А в грудях було «щось легке, широке, як небо, як повітря, як могучий потік».

Зупинилися далеко від кордону, кинулися одне до одного, даючи волю почуттям. Потім довго і втомлено сиділи мовчки. Муся любовно-ласкаво глянула на свого супутника й сказала, що тепер вони попрощаються, і він ніколи її не шукатиме. Щастя може тривати лише момент, а далі вже йде буденщина, банальність. Розум героя-оповідача дивувався, протестував, а уста мовчали. Хто вона, де вона, він і досі не знає, але завжди носить її образ у своїй душі.

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло)

У новелі «Момент» поєдналися реалістичне змалювання дійсності і філософський підтекст про плинність життя, про щастя людини, про мить як частинку вічності. Образ Панны в новелі — це втілення ідеї вічної жіночності, краси й загадкової незбагненності, твір написаний в імпресіоністичному дусі.